



## Απαντήσεις Αρχαία Κατεύθυνσης 2016

**A1** Με ανάλογο τρόπο και οι οικοδόμοι και όλοι οι άλλοι (τεχνίτες). Δηλαδή χτίζοντας με καλό τρόπο σπίτια θα γίνουν καλοί οικοδόμοι, όμως χτίζοντας με κακό τρόπο, κακοί. Γιατί, αν δεν ήταν έτσι τα πράγματα, καθόλου δεν θα χρειαζόταν ο δάσκαλος, αλλά όλοι θα ήταν καλοί ή κακοί από τη γέννησή τους.

Το ίδιο λοιπόν συμβαίνει και με τις αρετές· κάνοντας δηλαδή όσα συμβαίνουν στη συναλλαγή μας με τους άλλους ανθρώπους άλλοι γινόμαστε δίκαιοι και άλλοι άδικοι, επίσης κάνοντας όσα έχουν μέσα τους το στοιχείο του φόβου και αποκτώντας τη συνήθεια να αισθανόμαστε φόβο ή θάρρος, άλλοι γινόμαστε ανδρείοι και άλλοι δειλοί. Το ίδιο ακριβώς συμβαίνει και σε σχέση με τις επιθυμίες και την οργή· άλλοι δηλαδή γίνονται σώφρονες και πράοι και άλλοι ακόλαστοι και οργίλοι, οι πρώτοι με το να συμπεριφέρονται έτσι στις περιστάσεις αυτές και οι άλλοι με τον αντίθετο τρόπο. Και με δυο λόγια οι έξεις γεννιούνται από την επανάληψη όμοιων ενεργειών. Γι' αυτό και πρέπει να προσδίδουμε μια ορισμένη ποιότητα στις ενέργειές μας· γιατί οι έξεις είναι αντίστοιχες προς τις διαφορές αυτών των ενεργειών.

**B1. φαύλης:** Ο Αριστοτέλης διακρίνει τα πολιτεύματα σε καλά και λιγότερο καλά και όχι σε καλά και κακά. Παρατηρείται, λοιπόν, ότι η λέξη «φαύλης» (που κανονικά «φαῦλος» σημαίνει κακός, ευτελής, ασήμαντος) χρησιμοποιείται εδώ με διαφορετική σημασία, έτσι ώστε να ανταποκρίνεται στις αντιλήψεις του φιλοσόφου. Η αναφορά αυτή στη διάκριση των πολιτευμάτων φαίνεται, με την πρώτη ματιά, να μη σχετίζεται με το θέμα του κειμένου και να αποτελεί μια παρέκβαση. Κάτι τέτοιο, όμως, δεν ισχύει, καθώς στόχος του φιλοσόφου είναι να συνδέσει την αξία των πολιτευμάτων με την αρετή των πολιτών. Συγκεκριμένα, ο Αριστοτέλης δεν πιστεύει ότι υπάρχουν κακά πολιτεύματα, αφού πρωταρχικός στόχος όλων των νομοθετών, και άρα και των πολιτευμάτων μέσα στα οποία δρουν, είναι να κάνουν τους πολίτες ενάρετους ασκώντας τους στην ηθική αρετή, προκειμένου να φτάσουν στον ύψιστο στόχο, την ευδαιμονία. Το κριτήριο διάκρισης των πολιτευμάτων σε καλά και λιγότερο καλά αφορά τον βαθμό επιτυχίας του έργου των νομοθετών: όσο δηλαδή πιο κοντά στον στόχο τους φτάνουν, να οδηγήσουν τους πολίτες στην ηθική αρετή, και άρα στην ευδαιμονία, τόσο πιο καλό θεωρείται και το πολίτευμα. Κύριο έργο των νομοθετών είναι να κάνουν, με τους νόμους, τους πολίτες ηθικούς, ενάρετους, να τους σταθεροποιήσουν στον δρόμο της αρετής για να είναι και η πολιτεία αγαθή. Εντύπωση μας προκαλεί η σειρά των λέξεων στη φράση αυτή. Η κανονική σειρά θα ήταν: «διαφέρει τούτω πολιτεία αγαθή πολιτείας φαύλης». Η ανωμαλία αυτή ίσως να οφείλεται και πάλι στο γεγονός ότι τα κείμενα του Αριστοτέλη αποτελούν προσωπικές σημειώσεις, που λειτουργούσαν βοηθητικά στο έργο της διδασκαλίας. Είναι, λοιπόν, εύλογο να εντοπίζουμε κάποια χαρακτηριστικά του προφορικού λόγου.

**Γίνεται...φθείρεται...:** οι έννοιες αυτές αποτελούν θεμελιώδες αντιθετικό ζεύγος ήδη από τις απαρχές της φιλοσοφικής σκέψης (κι ένα έργο του Αριστοτέλη έχει τον τίτλο Περί γενέσεως και φθοράς). Το θεμελιώδες αντιθετικό ζεύγος είναι η γένεση και η φθορά. «Κατά τον Αριστοτέλη η φυσική διαδικασία είναι μονόδρομη: γένεση – αύξηση – τελείωση – παρακμή – φθορά. Αυτή είναι η βασική του ιδέα στη φιλοσοφία του τέλους, η οποία βασίζεται σε δεδομένα της εμπειρίας». Η σχέση που έχουν το αντιθετικό ζεύγος με τον εθισμό και την ηθική πράξη δείχνεται με τρόπο επαγωγικό. Με την επαγωγή τονίζεται η σημασία της άσκησης που δημιουργεί το έθος, τον εθισμό. Η αρετή κινείται ανάμεσα στη γένεση και στη φθορά. Η γένεση συντελείται με την άσκηση. Οι άνθρωποι γίνονται αγαθοί εθιζόμενοι στα αγαθά. Αν όμως δεν εφαρμόσουν τους ηθικούς κανόνες γίνονται κακοί. Όπως συμβαίνει μ' έναν κιθαριστή, ο οποίος αν δεν εφαρμόσει τους σωστούς μουσικούς κανόνες και κάποια ειδική τεχνική δεν θα μάθει ποτέ να παίζει κιθάρα, όσο κι αν προσπαθεί.

**Έξεις:** ως μόνιμες ηθικές ποιότητες οι έξεις αποκτώνται με την επανειλημμένη εκτέλεση πράξεων ομοειδών προς αυτές. Δηλαδή οι έξεις είναι ποιοτικά ομοειδείς με τις πράξεις που συνέβαλαν στην απόκτησή τους.



**Έξις: αριστοτελική έννοια:** Μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα που αποκτά ο άνθρωπος με την επανάληψη ενεργειών. Έχω > Έχσις > Έξις Η λέξη έξις αρχικά σήμαινε: κατοχή, απόκτηση, ενέργεια για απόκτηση και κατοχή (από την παραγωγική κατάληξη –ξις που δηλώνει ενέργεια του υποκειμένου). Στη συνέχεια η λέξη χρησιμοποιήθηκε για να δηλωθεί και η ιδιότητα που απέκτησε και έχει πια κανείς, αφού επανέλαβε κάτι τόσες φορές, ώστε να του έχει γίνει πια συνήθεια (“η έξις τού έγινε πια δεύτερη φύση”). Οι «έξις» είναι ένα από τα «γινόμενα εν τῇ ψυχῇ». Τα άλλα δύο είναι τα πάθη και οι δυνάμεις. Πάθη (π.χ. επιθυμία, οργή, φόβος, χαρά, φιλία, μίσος) είναι όσα έχουν ως αποτέλεσμα την ευχαρίστηση ή τη δυσαρέσκεια. Οι δυνάμεις είναι οι δυνατότητες συμμετοχής στα πάθη, οι οποίες δεν αρκούν από μόνες τους για να χαρακτηριστεί κανείς καλός ή κακός, αλλά πρέπει να γίνουν μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα του. Τα μόνιμα αυτά στοιχεία αποκτιούνται με την επανάληψη μιας πράξης, που συνιστά την «έξις».

## B2.

### α. «Οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν ἔχει».

Ο φιλόσοφος χρησιμοποιεί έναν **αναλογικό συλλογισμό** (το τροπικό επίρρημα «οὕτω») για να αποδείξει ότι: όπως για την εκμάθηση των τεχνών είναι απαραίτητος ο εθισμός σε κατάλληλες ενέργειες, έτσι και για την κατάκτηση των ηθικών αρετῶν ἔχει σημασία η επανάληψη ίδιων πράξεων. Με τον συμπερασματικό σύνδεσμο «δὴ» ανακεφαλαιώνονται τα προηγούμενα, ενώ ο μεταβατικός σύνδεσμος «καὶ» εισάγει το νέο επιχείρημα

β. Η θέση του τεκμηριώνεται με παραδείγματα. Ειδικότερα, το πρώτο παράδειγμα «πράττοντες γὰρ τὰ ἐν τοῖς συναλλάγμασι τοῖς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους γινόμεθα οἱ μὲν δίκαιοι οἱ δὲ ἄδικοι» αναφέρεται στις κοινωνικές σχέσεις των ανθρώπων. Ο τρόπος με τον οποίο οι άνθρωποι μαθαίνουν να συναλλάσσονται, αυτός καθορίζει και την ποιότητα του χαρακτήρα τους ως προς αυτό. Αν μαθαίνουν να είναι δίκαιοι στις συναλλαγές τους, γίνονται δίκαιοι, αν όχι, ἄδικοι. Η διαμόρφωση του ἠθους γίνεται υπόθεση του ίδιου του ανθρώπου, ο οποίος και ἔχει την ευθύνη των πράξεων του. Με το δεύτερο παράδειγμα «πράττοντες δὲ τὰ ἐν τοῖς δεινοῖς καὶ ἐπιζόμενοι φοβεῖσθαι ἢ θαρρεῖν οἱ μὲν ἀνδρείοι οἱ δὲ δειλοὶ» ο Αριστοτέλης δείχνει ότι ο τρόπος με τον οποίο οι άνθρωποι μαθαίνουν να αντιμετωπίζουν τις δύσκολες και αντίξοες καταστάσεις στη ζωή τους, διαμορφώνει τη στάση και τη συμπεριφορά τους. Έτσι αν μαθαίνουν να αντιμετωπίζουν ψύχραιμα και με σθένος τις δυσκολίες χωρίς να αγνοούν τους κινδύνους, γίνονται ἀνδρείοι, αν όχι, δειλοί. Τέλος, το τρίτο παράδειγμα παραπέμπει στις επιθυμίες και στα ανθρώπινα πάθη. «Ὅμοιως δὲ καὶ τὰ περὶ τὰς ἐπιθυμίας ἔχει καὶ τὰ περὶ τὰς ὀργάς· οἱ μὲν γὰρ σώφρονες καὶ πρᾶοι γίνονται, οἱ δ' ἀκόλαστοι καὶ ὀργίλοι, οἱ μὲν ἐκ τοῦ οὕτως ἐν αὐτοῖς ἀναστρέφεσθαι, οἱ δὲ ἐκ τοῦ οὕτως.» Με αυτό ο Αριστοτέλης εξηγεί ότι ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι τον ίδιο τον εαυτό τους και μάλιστα τις επιθυμίες και τις ορμές τους, καθορίζει τον χαρακτήρα τους. Αν μαθαίνουν να τιθασεύουν και να εκλογικεύουν τις επιθυμίες και τις ορμές τους, γίνονται συνετοὶ και πρᾶοι, αν όχι, ασύδοτοι και οξύθυμοι. Συνεπώς, ο τρόπος με τον οποίο οι άνθρωποι διαχειρίζονται τα τρία αυτά πεδία εκδήλωσης της συμπεριφοράς τους είναι καθοριστικός για την ηθική ποιότητά τους.

**B3.** (Όταν έφτασε για πρώτη φορά στην Αθήνα ο Αριστοτέλης δε συνάντησε τον Πλάτωνα ο οποίος είχε αναχωρήσει στη Σικελία. Το γεγονός αυτό φαίνεται πως είχε αποφασιστική σημασία στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του νεαρού τότε Αριστοτέλη. Η Ακαδημία ήταν μια σχολή στην οποία πολλοί επιστήμονες της προωθούσαν την επιστημονική έρευνα, επιδρώντας ο ένας στον άλλον.) Μία από τις προσωπικότητες που επέδρασαν θετικά στην διαμόρφωση της προσωπικότητας του Αριστοτέλη ήταν σίγουρα ο Εὐδόξος από την Κνίδα. Ο νεαρός, τότε, αυτός επιστήμονας ήταν μια από τις πιο προικισμένες προσωπικότητες της αρχαιότητας. Ήταν μαθηματικός, αστρονόμος και γεωγράφος, και ο Πλάτωνας δε δίστασε καθόλου να του εμπιστευθεί, κατά τη διάρκεια της απουσίας του, τη διεύθυνση της σχολής του. Δεν ήταν λοιπόν μόνο τυχερός ο νεαρός Σταγειρίτης που «βρέθηκε», όπως είπε ένας αριστοτελιστής των ημερών μας, «την πιο κατάλληλη στιγμή στον πιο σωστό τόπο, εκεί δηλαδή όπου υπήρχαν οι κατάλληλοι άνθρωποι που θα μπορούσαν να γονιμοποιήσουν με έναν εντελώς ξεχωριστό τρόπο τη σκέψη του βοηθώντας την να απλώσει μέσα σε σύντομο χρόνο τα δικά της φτερά» πιο σημαντικό θα πρέπει να



θεωρηθεί το γεγονός ότι με την απουσία του Πλάτωνα ο Αριστοτέλης είχε, από την πρώτη στιγμή, την ευκαιρία να δεχτεί εκείνη ακριβώς την επίδραση που πρέπει να ανταποκρινόταν πολύ αμεσότερα στη δική του ψυχοσύνθεση, την απόλυτα σχεδόν θετική κι επιστημονική, την ελάχιστα οπωσδήποτε ποιητική (τέτοια ήταν κατά βάση η ψυχοσύνθεση του Πλάτωνα).

### B.4

γηγενής < γίνεται

εσθλός < ἔσσονται

μισαλλοδοξία < συναλλάγμασι

δέος < ἔδει

στρεβλός < ἀναστρέφεται

Αδίδακτο

**A.1** Μου φαίνεσαι, είπα εγώ, ότι αναφέρεις αρκετές αποδείξεις, πως, δηλαδή, η τέχνη των ρητόρων δεν είναι αυτή, την οποία κανείς θα μπορούσε να γίνει ευτυχής αν την αποκτούσε. Και όμως εγώ νόμιζα ότι κάπου εδώ θα αποδεικνύεται η επιστήμη που από παλιά αναζητούμε. Και πράγματι και οι άνδρες αυτοί οι ρήτορες, όταν τους συναναστρέφομαι, μου φαίνονται, Κλεινία, ότι είναι πάνσοφοι, και αυτή η τέχνη τους πως είναι θαυμάσια και υψηλή. Και όμως αυτό δεν είναι παράξενο. Διότι είναι (η τέχνη) ένα μικρό μέρος της τέχνης των μάγων και λίγο υποδεέστερη από εκείνη. Γιατί η τέχνη των μάγων είναι γήτεμα και των οχιών και των αραχνών και των σκορπιών και των άλλων ζώων και ασθενειών, η άλλη τυχαίνει να είναι σαγήνη και παρηγοριά και των δικαστών και όσων συνεδριάζουν και των άλλων ομάδων.

**Γ2:** φάτε

ἐκτῶ

τινῶν

ὦ εὐδαίμων

ὦήθη

πεφάνθω

παλαίτερον

ὦ κήλησι

τύχοιεν

ἔσομέναις

**Γ3.α.**

μοι : Δοτική προσωπική του κρίνοντος στο πρόσωπο δοκεῖ

εὐδαίμων : Κατηγορούμενο στο τίς μέσω του εἶναι

ἦν : Αντικείμενο στο ζητοῦμεν

ἐκείνης : γενική συγκριτική στο ὑποδεεστέρα

οὕσα : Κατηγορηματική μετοχή που αναφέρεται στο υποκείμενο του τυγχάνει

**Γ3.β**

**Χρονικοῦποθετική μετοχή**

**Απλή σκέψη: (ὁπότε) εἰ κτήσαιτο ἂν εἴη**

*Επιμέλεια: Μωυσιάδου Λένα, Χατζηκαλλινικίδου Φωτεινή.*